

Separatkriget spökar igen

Den 1 september hade det förflutit jämt 80 år sedan andra världskriget bröt ut. Händelsen uppmärksammades främst i de länder som drabbades värst i början av kriget och ett av dem var ju Finland, som enligt den hemliga överenskommelse som bifogades till Molotov-Ribbentrop-pakten den 23 augusti 1939 föll inom Sovjetunionens intressesfär. I motsats till balterna vägrade den finska regering att gå med på de sovjetiska kraven på landavträdelser och militärbaser. Följden blev vinterkriget och förlängningen också fortsättningskriget.

Det finns inget i Finlands historia som det har skrivits så mycket om just dessa ödesår. Frågan är således vad nytt och väsentligt den erfarna forskarduon Pekka Visuris (1942-) och Eino Murtorinnes (1930-) kan erbjuda i sin nyligen publicerade bok "Hitlerin ja Stalinin kaupankäynti Suomesta 1939—1940". Verket är skriven för en historieintresserad allmänhet och bygger i huvudsak på tidigare undersökningar, men innehåller också i viss mån egen källforskning, vilket framgår ur verkets notapparat.

Ett genomgående tema i boken är hur de allt mer drastiska växlingarna i stormaktspolitiken stramade åt snaran runt Finland och tvingade dess statsledning att agera. Münchenavtalet våren 1938 övertygade Stalin om att västmakterna försökte styra Hitlers expansionslust österut och om behovet av att stärka Sovjetunionens västliga buffertzoner. Lösningen på detta blev nämnda Molotov-Ribbentrop-pakten som förblev i kraft fram till midsommaren 1941.

Med stöd av bland annat tysken Michael Jonas' och amerikanen Steven Kotkins färskas undersökningar om de tysk-sovjetiska relationerna levererar författarna en bra helhetsbeskrivning av det diplomatiska spelet före, under och efter vinterkriget. När Stalin efter fredsslutet i mars 1940 förklarade för sin partiledning varför kriget hade förts framhävde han att det hade varit rätt ögonblick att lösa den finska frågan så länge de övriga stormakterna var i luven på varandra.

Stalins ord är tankeväckande. I finsk säkerhetspolitik utgår man vanligtvis från att risken för en väpnad konflikt i österled är störst under ett storkrig då Rysslands militära krafter är splittrade. Men som vinterkriget och den sovjetiska offensiven på Karelska näset 1944 visade kan det uppstå en stiltje på Rysslands andra fronter som får obehagliga följder för Finland. Invasionen av Finland 1808-

1809 fixades ju också då Rysslands allierade Napoleon och de övriga stormakterna var upptagna av interna konflikter.

Bokens mest intressanta avsnitt berör den sovjetiske utrikesministern Molotovs förhandlingsresa till Berlin i november 1940, under vilken han försökte få Hitler att gå med på att Sovjetunionen fick fullständig kontroll över Finland. Detta var ju vad man hade enats om i augusti 1939 påpekade Molotov vasst och frågade varför tyskarna genom sina trupptransporter genom och handel med Finland bröt mot denna hemliga överenskommelse. Hitler lät påskina att han respekterade överenskommelsen men tillade att den tyska krigsindustri behövde Finlands nickel- och skogstillgångar. Därför ville han inte att ett finsk-sovjetiskt krig skulle utbryta.

Ur den kompletta utskrift av detta samtal som finns bifogad i slutet av boken, framgår att Molotov ännu försökte övertyga Hitler att en sovjetisk kontroll över Finland inte alls krävde ett krig om Tyskland endast lovade att inte blandade sig i saken. Men Hitler höll fast vid sin tolkning och Molotov fick resa hem utan Finland i fickan.

Redan i december samma år inbjöd Hitler försynt den finska statsledningen att delta i sitt kommande anfallskrig mot Sovjetunionen, vilket snabbt antogs av duon Ryti-Mannerheim och utmynnade i ländernas treåriga vapenbrödraskap på östfronten. Skälet till man hoppade på det tyska tåget var enkelt. Hade Finland tackat nej skulle landet ha förvandlats till en krigsskådeplats i samma stund som kriget mellan de två diktaturerna bröt ut. Vem tror Finlands folk hade klarat sig ur ett sådant blodbad med självständigheten i behåll?

Den som har läst några standardverk kring detta temat torde dock lätt hitta svagheter i duons analys av vapenbrödraskapets förhistoria. Här räcker det med att lyfta fram två vändpunkter i detta förlopp som Tuomo Polvinen och Mauno Jokipii har rätt ut i sina stora undersökningar redan för 30-40 år sedan.

Visuri och Murtorinne skriver att beslutet att gå med på Tysklands trupptransporter genom Finland fattades i augusti 1940 endast av president Ryti och Mannerheim. Polvinen har däremot i sin Paasikivi-biografi med hjälp av dennes dagboksanteckningar visat att statsledningens hela

säkerhetspolitiska kärna (Mannerheim, Ryti, Witting, Walden, Paasikivi) satt samlad och gav Mannerheim tillåtelse att gå med de tyska trupptransporterna i utbyte mot vapenleveranser.

Beskrivningen av de finsk-tyska krigsförberedelserna vintern och våren 1941 är också bristfällig. Forskarduon hänvisar kort till Jokipiis redogörelse av den finske generalstabschefen Heinrichs hemliga förhandlingar i Berlin i slutet av januari 1941, vid vilka parterna enligt en tysk promemoria drog upp konkreta riktlinjer för sin gemensamma offensiv norr om Finska viken, som den finska armén också sedan samvetsgrant skulle fullfölja.

Visuri och Murtorinne påpekar att promemorian avspeglar endast den tyska partens tolkning av överläggningarna och förbigår alla de detaljer i dokumentet, som indikerar att det var sanningsenligt. Man enades om att tyngdpunkten för den finska arméns offensiv skulle riktas mot Östkarelen och att tyskarna tog ansvar för norra hälften av den finska fronten. Heinrichs påpekade att samarbetet skulle bli besvärligt. Finland inte kunde ingå en formell pakt, eftersom man absolut inte ville bryta med Förenta staterna "och helst inte heller med Storbritannien".

Varför är dessa episoder viktiga att lyfta fram? Därför att de behandlades redan under krigsansvarighetsprocessen 1945—1946, då de krigstida beslutfattarna av förståeliga skäl inte ville minnas något om dem, vilket bidrog till att myten om att Finland hade fört ett "separatkrig" 1941-1944 hölls helt medvetet vid liv av många tongivande historiker i vårt land fram till 1980-talet.

Jag kan inte tro att Visuri och Murtorinne försöker rehabilitera den krigstida förklaringen om att "Finland förde sitt eget försvarskrig". Men eftersom de av någon anledning inte alls vågar dryfta vilka reella alternativ den finska statsledningen hade vintern 1940—1941 kan en oinitierad läsare få uppfattningen att deras tolkning är att Finland drev viljelöst in i fortsättningskriget.

Jag ger boken vitsordet 3/5.

Henrik Meinander

